

Eesti võtab mõõtu maailma haridusest

"Hariduskorraldus on kulukas, parem siis juba ringi sõita ja uurida, mismoodi see areneb teistes riikides," ütleb haridusminister Jaak Aaviksoo, kes hiljuti naasis töövisiidilt Suurbritanniasse ja Šotimaale.

Ülemaailmne hariduse korraldamise kogemus ulatub aastakümnete ja –sadade taha. Palju reisinud minister loodab lõigata eesti hariduse viimase 50 aasta "pisut isesuunda" minekust eeliseid. "Eesti ei peaks ainuvõimalikuks eeskujuks pidama teiste riikide hariduskorraldust, vaid püüdma neid 5–10 aasta võrra edestada," leiab Jaak Aaviksoo.

Eesti hariduse arenguvõimalusi ka-destavaid repliike on Jaak Aaviksoo kuulnud eelkõige mahukate ja ülitäpsete seadustega Saksamaa haridustegelaste suust. "Seaduste muutmine on keerulisem kui tühjale kohale uute tegemine," möönab minister. "Saksamaal on tsentraliseeritud haridussüsteem, õppeasutuste võimalused reageerida tööturule on piiratud. Saksamaa haridussüsteemi liberaliseerimine on raske, sest kõik on seotud traditsioonide ja ametihuvidega."

Saksa ehk Kesk-Euroopa üsna riigikesksele haridussüsteemile on paljud riigid eelistanud vabameelsemat Anglo-Ameerika hariduskorraldust. "Saksa keisririik koondas kogu hariduse riigi kätte. Eesti-aegne hariduskorraldus oli Saksa-mõjuline, impeeriumimeelne haridus meeldis ka nõukogude võimule," siirdub minister ajalukku.

Tasuta haridus tõstaks maksukoormat

Sel sajandil iseseisvunud Euroopa väikeriigid on valinud teise tee. Nad on hariduse liberaliseerinud, usaldades selle korraldamise paljusk kohalikele omavalitsustele. Anglo-Ameerika haridus on turule avatud, lubatud on erakoolid ja antud suurem vabadus õppekavade koostamisel. Kutseharidust saavad vastavalt muutuvatele va-

jadustele mõjutada tööandjad. "Põhiline muutus Eesti hariduselus on samade sammude astumine," kinnitab Jaak Aaviksoo.

Kõigis riikides on päevakorral küsimus, kes peaks hariduse kinni maksma. Hariduse tähtsus kasvab, õpitakse üha rohkem ja ka raha kulub üha enam. "Nn tasuta (ehk maksumaksjate finantseeritavast) haridusest kramp-likult kinni hoidmine tähendab, et tuleb makse tõsta," tõdeb minister. "See oleks ebapopulaarne ja ebaõiglane otsus, sest ülikoolihariduse saab kodanike vähemus. Eriti terav on probleem neile riikidele, kus haridus on tugevasti riigi kätte koondatud."

"Kõrghariduse finantseerimise puhul peetakse maailmas eeskujudeks Šotimaa ja Austraalia süsteemi, mis aga ei tähenda, et Eesti peaks kõike korraldama Šoti või Austraalia moodi," sõnab Aaviksoo. "Need on avatud, tööjõuturule orienteeritud ja efektiivsed süsteemid selles mõttes, et õppeasutused on motiveeritud raha kokku hoidma. Põhiliselt kasutatakse pearahasüsteemi, kus raha käib õpilasega kaasas. Eesti traditsiooniline haridussüsteem on harjunud õppeasutuse kaudu rahastamisega."

Austraalia tudengi õppekulu maksab esialgu kinni kõrghariduse fond, kuid iga kooliskäidud aastaga kasvab tulumaksu määra, mida õppur hakkab tasuma pärast ülikooli lõpetamist. Täiendava tulumaksu arvel kaetakse järgmiste üliõpilaste õppekulud.

"Mudelit, kus üliõpilane maksab kogu koolituskulu, pole kusagil," ütleb Jaak Aaviksoo. "Eestiski on see vaevalt võimalik. Näiteks ühe arsti koolitamine koos internatuuri ja residentuuriga maksab miljon krooni."

Hariduse standardiseerimine on Aaviksoo välisreisidel samuti kõneks olnud. Kas peaks riik andma välja koolituslubasid ja valvama koolis õpetatava kvaliteedi järele, mis tähendab ühtseid riiklikke diplomeid, või lubama liberaalset süsteemi, kus iga õppeasutus pakub eri programme ning annab diplomi oma nimel?

Veel mõni aasta tagasi peeti Eestis ainuõigeaks hariduselu mitte piirata ja lasta turul kõike vabalt reguleerida. "Maailmapraktika näitab, et päris kõike ei saa turu hooleks jätta, mõni asi on hea riiklikul tasemel kokku leppida. Kuhu piir tõmmata, pole veel päris selge," sõnab Aaviksoo. "Olen seda meelt, et meil võiks olla ühtne riiklik standard, mis fikseeritaks keskkooli lõpueksamitega. Kui seda suudetakse tagada, siis nende eksamite alusel oleks võimalik konkureerida ka ülikooli astumisel," seab minister eeskujuks just väikese Šotimaa hariduskorraldust. Ameerikalikku pilti, kus riikliku standardi pole kunagi jõutud ja eri ülikooli diplomitel on erinev kaal, minister Eestis näha ei tahaks.

Haridusgetosid ei tule

Liberaliseerimisega kaasnevaks ohuks nimetab Aaviksoo seda, et aja jooksul võivad Eestis välja kujuneda koolid, mille tase sõltub valla rahakotist. "Siis hakatakse kooli järgi elukohta valima. Ameerika moodi haridusgetosid mina Eestis näha ei taha. Seega peaks lisama omavalitsustele õigusi, kuid sellega peab kaasnema vahendite ümberjaotamine."

Käinud ja näinud minister loetleb sõrmedel suundi, mida ta Eesti hariduselus taotlema hakkab:

1. Tuleb kehtestada riiklikud haridusstandardid ja ühtne kvaliteet. Samuti on vaja kutseõpet korraldavat institutsiooni, muidu tekib probleeme tööjõu liikumisega tulevases Euroopa Liidus.

2. Tuleb edasi arendada õppeasutuste rahastamist õpilase kaudu, peaaegu ranitsaraha põhimõttel.

3. Keskkooli lõpu- ja ülikooli sisestumiseksamid tuleb ühitada. Minister loodab, et järgmiseks kevadeks on ühitatud vähemalt kolm eksamit. Võimalikuks saab see juhul, kui ülikoolid veenduvad, et lõpueksami "viis" on "viis" ja "neli" on "neli" hoolimata koolist, kus see on saadud.

EHA LAANEPERE

Tasuta hariduse põhimõttest kramplikult kinni hoidmine tähendaks maksude tõstmist, nendib haridusminister Jaak Aaviksoo.

MARKO MUMM